

ДО ПИТАННЯ ІСТОРІЯ МОРФОЛОГІЧНИХ І ТАКСОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ МОЛЮСКІВ
РОДИНИ BITHYNIIDAE ФАУНИ УКРАЇНИ

І. О. Першко

Житомирський державний університет ім. І. Франка, вул. Велика Бердичівська 40, Житомир, 1008

У наш час визначення систематичного положення моллюсків, як правило, ґрунтується на вивченні комплексу конхіологічних та анатомічних ознак.

Для таксономічної діагностики традиційно застосовуються якісні та кількісні характеристики черепашки. З цією метою, зазвичай, враховуються такі особливості її будови як форма, забарвлення, скульптура поверхні, опуклість і характер наростання обертів, глибина та скошеність шва, особливості тангент-лінії, у деяких випадках аналізуються ознаки кришечки (положення ядра та характер утворення ліній наростання).

Дослідниками також визначаються абсолютні розміри черепашки (її висота та ширина, висота та ширина устя, висота завитка та ін.) та індекси – співвідношення її певних мірних ознак. У практичній роботі успішно використовуються деякі кутові характеристики, зокрема, величина апікального кута.

За останні два десятиріччя у систематиці моллюсків набув поширення, розроблений Я. І. Старобогатовим компараторний метод аналізу [1]. В основу його покладено сталий характер геометричних характеристик черепашки різних видів тварин, що мають екзоскелет із крайовим ростом. При цьому одночасно вимірюються декілька десятків параметрів, що відображають форму черепашки та характер наростання обертів її завитка. Як таксономічні ознаки малакологами використовуються також особливості тертки, зокрема, будова її рахідального зуба.

Для потреб систематики виявляються придатними деякі анатомічні ознаки цих моллюсків. У більшості випадків це особливості будови їх статевої системи. А саме, були описані особливості будови копулятивного апарату бітиній та можливості їх використання для ідентифікації видів групи.

У 18-19 ст. встановлено та описано більшість видів родини Bithyniidae, хоча слід відмітити, що таксономія групи з часом зазнала суттєвих змін та доповнень. Для ідентифікації видів, як правило, використовували деякі особливості будови черепашки (її лінійні проміри), характер опуклості обертів, іноді до уваги брали будову тертки. Особливості ж анатомії представників родини як систематична ознака, зазвичай, не були предметом спеціальних досліджень. Відомості про особливості будови статевої системи цих тварин зустрічаємо у багатьох статтях та монографіях загальномалакологічного плану.

Перші малакологічні зведення вказують на наявність у складі цієї родини лише двох видів родини – *Bithynia tentaculata* та *B. leachi*, що включають по дві форми відповідно *B. tentaculata f. producta* і *B. tentaculata f. curta* та *B. leachi f. trocsheli* і *B. leachi f. inflata*. Протягом тривалого часу бітинієві традиційно розглядалися як підродина у складі родини Hydrobiidae [2]. У 60-ті роки 20 ст. німецькі дослідники європейських Hydrobiidae поділили на 5 підродин, а моллюсків роду *Bithynia* виділив як окрему родину Bithyniidae. Наявність великої кількості підвидових форм та відсутність чітких таксономічних критеріїв для уточнення систематики групи спонукали малакологів того часу до детального дослідження родини Bithyniidae.

Застосовуючи компараторний метод аналізу, Г. В. Берюзкіна, О. В. Левіна та Я. І. Старобогатов [3] дійшли висновку, що *B. tentaculata* та *B. leachi* – це збірні види. З них вони виділили п'ять родів: *Bithynia* (4 види), *Digyracidum* (1), *Codiella* (2), *Opisthorchophorus* (4), *Paraelona* (5 видів). За основні критерії, що дозволили ідентифікувати ці роди, було використано форму черепашки, абсолютні її розміри, опуклість обертів, форму пупка та розміри спірального ядра кришечки.

Статистичний аналіз особливостей каріотипу представників родини Bithyniidae дозволяє надійно ідентифікувати як види *B. (Bithynia) producta* та *B. (Bithynia) tentaculata*. З дещо меншою точністю за особливостями каріотипу можна визначити *D. bourguignati*, *B. (Bithynia) curta* та *B. (Milletelona) decipiens* [4].

За результатами комплексного аналізу конхіологічних, каріологічних та анатомічних ознак було запропоновано дещо модифіковану систематичну структуру родини:

Родина Bithyniidae

Рід *Bithynia*

B. tentaculata

B. producta

B. curta = *B. decipiens*

B. bourguignati

Для остаточного встановлення таксономічного статусу видів досліджуваної родини необхідно проведення додаткових генетичних досліджень.

Література

1. Shikov E. V. The comparative method of taxonomic study of Bivalvia used by Soviet malacologists / Shikov E. V., Zatravkin M. N. // Malacol. Abh. Staal. Mus. Tierk. Dresden. – 1991. – Bd. 15. – Hft. 2. – № 17. – P. 149–159.
2. Жадин В. И. Пресноводные моллюски СССР. – Л.: Ленснбтехиздат, 1933. – 232 с.
3. Bierozkina G. V. Revision of Bithyniidae from European Russian and Ukraine / Bierozkina G. V., Levina O. V., Starobogatov Ja. I. // Ruthenica, 1995. – Vol. 5, № 1 – P. 27–38.
4. Першко І. О. Систематична структура родини Bithyniidae (Mollusca: Gastropoda: Pectinibranchia) з урахуванням конхіологічних, анатомічних і каріологічних ознак / Першко І. О. // Вісник львівського університету. Серія біологічна. – 2010. – Вип. 52. – С. 126-131.